

לשמוע את המיית הריקות של הארץ

אסתר ראב

כל הדברים שראיתי סביבי בילדותי, ושהיכרתי, — הייתי "צלמית" מצויינת, — הכול נתפס אצלי היטב ואני רואה אותם עד היום בבהירות רבה. אי-אפשר לתאר איזו אטמוספירה היתה, חיונית כזו; כמו ויטבסק לשאגאל כך היתה פתח-תקווה בשבילי. כל דבר היה לו טעם, היה לו ריח, והתהפך להרגשה אמנורית. אני הרגשתי כמו אמנ. אתה מבין? — ולא ידעתי שאני אמנ. אבל אני הרגשתי כמו אמנ. וכשעולה עכשיו הרגשה מן הימים ההם, אני מוציאה לחלוטית ממנה עכשיו. אני נהנית ממנה ממש כמו שאני מרגישה היום כשאני רואה איזה דבר חי שעוד מדבר אלי.

כל בית, כל בית היה עולם, וכבר אז היה קיבוץ-גלויות בפתח-תקווה. עוד לא ראיתי מקומות אחרים בכדי שאוכל להשוות. אבל מראה המושבה היה עצוב קצת. הבתים היו רחוקים זה מזה וסגורים, והתריסים על-פירוב מוגפים; האנשים היו חדשים בארץ, הסתתרו מן השמש ומן החמסי"נים. והתנועה היתה גם כן שונה מאשר היום. ראשית כול, רכבו על חמורים, ולא היתה כל תנועה של רכב; והאנשים הלכו בצורה אחרת, תנועות אחרות עשו, תנועות של עבודה. אני זוכרת שאנשים הלכו לפי מקצועם.

היה עושה-גדרות אחד, זקן, שממנו התרשמתי מאוד, שקראו לו שמואל-יוסל. שמואל יוסל. השמות היו כולם יידיש. דיברו יידיש, כמובן. והוא היה יהודי זקוף ובלט מבין כולם. ויחד עם זה היה מאוד יהודי, זקן גדול עם פיאות. והיה הולך וסחב עמודים של גדר. זה היה מראה שהתרשמתי ממנו מאוד. אנשים אלה היו מיוחדים במינם, זאת אני רואה עכשיו.

ואני חושבת שזה לא מקרה שהם היו מיוחדים. אני רואה אותם כמו חזון, כמו תמונה של חלום, לגמרי בהתחלה, איך אנשים מתנועעים, ואיך הם מדברים, וכיצד כל זה אין לו שום רקע מאחוריו. בהיותי כל כך קטנה, אני כבר הרגשתי שזה איזה דבר שבא פעם אחת, בצילצול. אתה מבין? — הדיבור, לא רק מפני שהוא עברי, צילצול בחלל ריק, מסביב היה חלל ריק. אני הרגשתי את החלל הריק מסביבי, שום יישוב אחר לא הורגש, לא שמעו שום דבר.

מאוחר יותר, זה היה כבר מאוחר מאוד, שמעו קצת מוטורים של הפרדסים. אבל אז, בהתחלה, הריקות המתה. אני שמעתי את המיית הריקות של הארץ. זה לא נדמה לי, ככה זה היה. ובליילה, אין כל ספק שהיה גם פחד מעורב בכל זה, פחד, בלילות היה פחד. אני זוכרת כיצד סגרת את ה-תריס, סגרת את החלון, סגרת מפני שהיינו מוקפים שודדים; היו נכנסים לרפתות, מוציאים את הסוסים. זוהי הריקות שהרגשתי סביבי. כשאני הייתי ילדה קטנה היו אמנם כבר קאקטוסים גדולים, אבל היה ריק מסביבי.

סביבת פתח-תקווה היתה יפה. אינני יודעת, אולי מפני שהבתים היו ריקים. וגם, אצל ילד הדפים עוד לא כתובים, וכל מה שנחתם בהם הוא חזק מאוד וגם יפה. היה יפה. שורת ההרים ממזרח. הרי יהודה, היו בשלל צבעים. בכל שעה משעות היום ניראו אחרת, כל שעה היתה אחרת. מביתנו לא ראו את זה כל כך טוב, כמו מן הגורן. הגורן היתה על גבעה. והאדמות, צבע האדמות השונה — צבע אדמה שחור, אדמת החמרה האדומה, החולות, כל אלה היו גוונים חזקים לאין-ערוך. והיה גם הרבה ירק, היו כבר גדרות של שיטה ריחנית, מלאה פרחים קטנים צהובים. ואני אספר לכם עכשיו דבר שלא סיפרתי עוד לאף אחד. כיצד ראיתי בפעם הראשונה את הפרח אמנון-ותמר. על ידנו נמצא בית-הספר של הנערים. הנערים למדו בבית-ספר אחד, והנערות בבית-ספר אחר, לא למדו ביחד. וממקוה-ישראל שלחו שתילים לגינה של בית-הספר. האדמה על ידנו היתה חולית ודלה, דלילה כמו חול-ים ממש; וכל מה שנטעו בה, ולא ידעו עוד כל כך לזבל — כל מה שנטעו בה היה עלוב נורא. ושם היתה גינה עם פרחים בודדים, עם צמחים בודדים, צמחי-נוי. פעם אחת אני התגנבתי לגינה הזו להסתכל מה שמה נעשה. אצלנו טרם היתה גינה, לא היו פרחים, היו רק שושנים. אבל שושנים היו גם לערבים פה. שושנה היתה בת-המקום. ופתאום ראיתי פרח קטן, חצוי צהוב וחציו סגול, זו היתה כעין תגלית בשבילי. ואני זוכרת עוד עד עכשיו בתמיהה ובהרגשה הזו, הנפלאה, מין תופעה מיוחדת שכזו. אמנם ישנם פרחי-בר של אמנון-ותמר, קטנים יותר, אבל אני אותם טרם ראיתי אז.

אתם יודעים מה זה מאנז? — לא.

ביתנו היה בית מיוחד. היה בו איזה כובד, יותר נכון רצינות, הרצינות באה מאבי, יהודה ראב. הוא קרא הרבה, היה נאור מאוד, וגם יהודי, הוא החזיק ביהדות, אבל היו לו עם בוראו עסקים שלמים. אבא היה איש מורכב מאוד, מופנם ומורכב, והיתה לו מעין פרוגרמה ביחס לישראל, ביחס לארץ. ראשית כול, הוא התקרב אל הגויים, אל הגרמנים,

שישבו במושבות הגרמניות, ומהם גם למד הרבה חקלאות. גרמנים אלה, ה"טמפלרים", ישבו בארץ לפני פתח-תקווה. היתה שרונה, ומאוחר יותר, וילהלמה. והשפה היתה שגורה בפיו, והם היו ידידים שלנו, איזה ידידים! — היינו באים אליהם בחגים שלהם, ואנחנו ידענו את כל חגיגה, ובחגים שלנו הם היו באים אלינו. ואבא חלם על כפר בדמות וילהלמה, כפר של איכרים, מפלחי-אדמה ואנשים יסודיים, מדורות. וכפר כזה היה קשה לעשות עם אנשי פתח-תקווה, שקצתם חנוונים, ובכל זאת הושפעו מהגרמנים הרבה מאוד.

אבא, בחריש, היה הכוח (בה"א הידיעה). הוא חרש לא רק בפתח-תקווה, הוא קיבל עבודות חריש בקבלנות, ומאוחר יותר עשה מכך מקצוע. בימים ההם היו חורשים במאנו. אתם יודעים מה זה מאנז? — לא. מאנז זה היה הטראקטור של הימים ההם: עשרה זוגות סוסים, רתומים אחד אחרי השני לשרשראות, והשרשראות הללו סחבו מחרשה, שהלהב שלה היה בגובה של מטר וחצי לערך. אני זוכרת שאבא לקח אותי פעם לראות את החריש ב"חמרה". הוא לא היה גבוה. הלהב של המחרשה היה גבוה ממנו. ואני זוכרת כיצד המחרשה הבהיקה בשמש והוא עמד על ידה, והלך מוזג סוסים אחד לשני, ולא צעק עליהם. הוא דיבר איתם. הוא דיבר, לחש להם, (אינני יודעת אם זו היתה הונגאריה, או סיסמה שלהם שמה), היתה לו איזה שפה, הוא היה הומה כזה: "אוממ... אוממ... דין, דין...". — הוא לא צעק עליהם אף פעם, לא הרים שוט, הוא עבד בלי שוט, וככה הוא חרש. ואחר כך קיבל בקבלנות עבודות חריש אצל ערבים, או אצל גרמנים, בדיוק אני לא אזכור, בסביבות ירושלים.

אבא היה חדשן בחקלאות. נסע לסוריה והביא את ה"באקיה" למספוא, כי היתה זו תקופת ה"מחלבות". וכן הביא פרות מדמשק, וחלם על "קונסיום פראיין", חנות משותפת לאיכרים, מעין "תנובה". כלי-עבודה היו בידיו ככלי-נגינה, כל כך תואמות ובעלות קצב נעים היו תנועותיו. הוא הדריך בפלחה ובנטיעות, גם בראשון-לציון ובגדרה, וידידיו היו לוליק פיינברג, אביו של אבשלום; ליבמן, חנוב מגדרה. ומן העסקנים היה בידידות עם מרדכי בן הלל הכהן, עם ליבונטיץ, עם פרופיסור בודנהיימר, וארבורג, ודיזנגוף, הכול בענייני היישוב. עם וילקנסקי האגרונום ישב שעות ושוחח על ענייני חקלאות.

בשעות-ייאוש שכב על הספה, ספת עץ חומה, בלתי מרופדת, ולראשו כר הקש שלו, שהיה מסמל את ההסתפקות במועט, חוסר-הנוחיות, ולפעמים גם אבל, היה רובץ הדוק-שפתיים על ספת-העץ החומה. ספר מספריית ליברט בידיו, ספרים מתורגמים ומקוריים בגרמנית, הוא שקוע עד איבוד-החור-שים בקריאה. זו היתה שכרות ממש, ואמא היתה זועקת

בעקבות "ממלכס עד פתח-תקווה", תוכנית ששודרה ב"שידורי-ישראל" במלאות מאה שנה לאם המושבות, ובה סיפרה המשוררת אסתר ראב על פתח-תקווה של ראשית המאה. ערך — יואל רפל. השתתף והביא לדפוס: אהוד בן-עזר.

ובוכה — מה נאכל? — הוא אינו נע ואינו זע. — חברו הקרוב ביותר היה לייבל סלומון, שיכור מופלג, אבל באבא לא דבק אפילו גרגיר אחד מהרגל זה. הוא — רק מספרים היה משתכר.

את מחלת-הלב שלו קיבל אבא באסיפה אחת במושבה, שבה התנגש עם יהושע שטמפפר. זה היה התקף-לב קשה, ואבא היה חולה שנים רבות. הימים היו ימיו של הרופא ברנשטיין-כהן, ובליילה היה בא ועושה לאבי וריקת "קאמ" פור", וכל הבית נתמלא מריחה. ואני הייתי יוצאת למרפסת ובוכה, ואמי שותקת. דווקא בזקנותו כמעט שבעלמה מחלה זו ממנו, והיה מתאונן רק על איבוד חוש השמע, הריח, ויתר החושים.

מ"פוסטה" עד דואר

אני למדתי בהתחלה אצל "מלמד". אתה יודע מה זה "מלמד"? — היתה איזו חבורה של בנות, רק בנות, עם בנים אסור היה ללמד. למדנו אל"ף-בי"ת. והדיבור לא היה עברי, היה יידיש. לא היתה עברית. המילה הי עברית הראשונה בפתח-תקווה היתה דואר. קודם היו קוראים לזה פוסטה. והפוסטה היתה נקודה שסביבה היו הצעירים מתאספים, והערבים מתאספים. בבוקר היה שם שוק עבודה של ערבים, וגם הצעירים הרוסיים שלנו היו באים להראות את השיריים שלהם, וקצת היו בודקים אותם. אגב, זו אגדה. שכך עשו האיכרים, זו אגדה. וכך קראו למקום פוסטה, וזה היה הקשר לעולם הגדול. היה דואר-אוסטרי והיו באים מכתבים עם בולים אוסטריים, עם דמות הקייזר, וזה היה ציורי, וקשר אותנו לארצות רחוקות; מכתבים היו באים גם בדואר גרמני, וצרפתי. וכל זה נקרא — פוסטה. פתאום בא בן-יהודה ואמר שזה דואר, וזה נתקבל כמו ברק, בין-רגע. אני חושבת שגם בנו, בצעירים, היה איזה הדף גדול לתחייה, הדף פנימי, אתה יודע? — אני הרגשתי הרבה מאוד את הדבר הזה, השדה הזה, וכך גם האחרים. היתה לנו "אגודת צעירים", ומהם באו מייסדי הרצליה, ממשפחות גיסיץ ופרלין, משפחות אינטליגנטיות, כך גם הבנים, וזו היתה תנועה גדולה.

הבארון שלח למושבה מורים צרפתיים, ולמדנו הכל בצרפתי; חשבון, פיזיקה, הכל. אחר כך נפתח בית-ספר חדש. המורה הראשונה שלי היה שמה גברת באסביץ, והיא היתה קודם בראש-פינה, ומראש-פינה באה הנה, ואיני יודעת מניין הביאה ידיעה כזו בספרות העברית של הזמן ההוא, כל המשוררים. והיה עוד מורה אחד, אפריים הראובני, זה שייסד את גן הצמחים התנ"כי. הוא היה מביא לבית הספר את ארוחת הבוקר שלו בתוך עיתון "חירות", שהיה עושה בו חתיכת חלבה עם לחם. אחרי שאכל היה זורק העיתון, ואני הלכתי ואספתי אותו וקראתי אותו אחר כך בבית. כל

בני כהן-אור

